

Tekenen in de tijd 231

24-30 december 2023

Is het moeilijker om over Kerst te preken in tijden van oorlog? Voor Erik Borgman is het omgekeerd. De doden in Gaza en de Israëlische gijzelaars van Hamas maken duidelijk dat 'vrede op aarde' van de engelen geen kitscherig sfeertje betekent. Vrede is een weerbarstige gave.

Donderdagavond kwamen aan het einde van het NPO-programma Nieuwsuur twee dominees aan het woord. Kerkelijke voorgangers hebben het moeilijk met hun kerstpreek, was de insteek van het item, vanwege de oorlog tussen Hamas en de staat Israël. Dit komt enerzijds door de verdeeldheid in de kerken over wie onze solidariteit verdient. Israël volgens sommigen, Palestina volgens anderen. Maar het ging ook over het contrast tussen de verschrikking van de oorlog en de boodschap van de engelen: 'Glorie aan God in de hoge en vrede op aarde aan de mensen van goede wil.' 'We zullen het zingen, maar waar *hebben* we het dan over', zei een van hen met de nodige pathos.

Ik kon het niet helpen. Ik dacht: Maar net als dit jaar, was het vorig jaar oorlog in Oekraïne. Het is oorlog in Soedan, het is oorlog geweest in Irak, in Eritrea en in Kosovo – om alleen deze plekken maar te noemen. Ook toen was het Kerst. Ik probeer niet cynisch te zijn, maar het schoot even door mijn hoofd: de onopgeefbare verbondenheid met het Joodse volk in de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland betekent toch geen onverbondenheid met de rest van de wereld! Natuurlijk komt het aan als de plaatsnamen die in het kerstverhaal klinken – Nazaret en Betlehem – vandaag vooral worden genoemd in verband met geweld. En de uitzichtloosheid van de strijd in Gaza, het grote aantal burgerslachtoffers: het is inderdaad om wanhopig van te worden. Maar geen van beide dominees die aan het woord kwamen, was een net afgestudeerde twintiger. Zouden ze nou nooit eerder op een vergelijkbare manier wanhopig zijn geweest? Voor mij geldt dat in ieder geval wel.

Hoewel ik niet van kerstkitsch houd en ik kerstversiering al snel kitsch vind, schokt het mij dat de gezamenlijke kerken in Bethlehem besloten hebben dit jaar geen grote Kerstfestiviteiten te organiseren en er ook niet aan mee te doen. Het gaat er mij niet om dat voor het eerst sinds mensenheugenis geen feestverlichting in de stad van David brandt en er geen versierde kerstboom op het plein voor de Geboortekerk staat. Maar wat wil het zeggen dat zelfs in Betlehem gearzeld wordt over het al te nadrukkelijk uitdragen van een kerstboodschap? Toen het seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerk in de volle omvang naar buiten kwam, werd ervoor gepleit om Kerstmis in het paars te vieren, de kleur van rouw, schuld en boete. Ik was daar een tegenstander van. Nooit, en zeker niet met Kerstmis, viert de kerk hoe geweldig en belangrijk zij is. Zij viert wat er aan de wereld van Godswege is gebeurd en gebeurt. Dat Gods woord in Jezus de Gezalfde vlees is geworden door de Heilige Geest uit de Maagd Maria: het is gevierd in loopgraven en concentratiekampen, in huizen die in puin geschoten waren en in de tenten waar de mensen tijdelijk verbleven die uit die in puin geschoten huizen waren gevlucht. Omdat het hoop wist te ontsluiten in een wanhopige situatie. Zou dat dan niet het geval kunnen zijn in een wereld waar kinderen misbruikt zijn en worden door degenen die de goddelijke roeping hebben ze te beschermen?

Hoe diep onze schuld en onze ellende ook zijn, God deelt die met ons en de aanwezigheid van zijn macht in een kwetsbaar kind is onze bevrijding. Dat is geen gemakkelijke boodschap over vrede in je hart, maar een uitdrukking van taaie hoop op vrede die te midden van het geweld wordt geboren. Dat is in zekere zin gemakkelijker uit te leggen als iedereen excessief en hopeloos makend geweld op het netvlies heeft dan wanneer de illusie is dat het al vrede is. Ik had dit jaar mijn kerstpreek tamelijk snel af. Over de verhouding tussen het heersende geweld en Gods vredelievendheid dacht ik sinds 7 oktober vrijwel dagelijks na. Twee keer per dag, tijdens de lauden en de vespers, bracht ik deze paradox in gebed voor God. Het wordt er niet minder paradoxaal van en het leidt niet tot gemakkelijke antwoorden. Voor zover er een antwoord oplichtte, lag dit in het verlengde van de boodschap van kardinaal Pierbattista Pizzaballa die ik half november hier citeerde. 'Gods antwoord op de vraag waarom de rechtvaardigen lijden, is geen verklaring, maar een Aanwezigheid', schreef de Latijnse patriarch van Jeruzalem. Het is deze ongewapende en vredige aanwezigheid die het Kerstkind belichaamt en die de kerk in woord en daad te verkondigen heeft. Dat wordt alleen maar duidelijker als het geweld onontkoombaar aanwezig is en een uitweg eruit zich niet zomaar aandient.

Dat ik de kerstboodschap dit jaar relatief snel kon formuleren, kwam waarschijnlijk ook omdat ik het afgelopen semester college heb gegeven over de christologie, dat wil zeggen over de persoon en de betekenis van Jezus als Gezalfde van God. De Evangelische Omroep deed onlangs een onderzoek waaruit bleek dat Jezus – 'nog maar', wordt erbij gezegd – voor één op de vijf Nederlanders inspirerend is. Toen ik tweede helft jaren zeventig en eerste helft van de jaren tachtig theologie studeerde, gold de inspirerende mens Jezus als de beste toegang tot de actuele relevantie van de christelijke traditie. Jezus de rebel die sociale rechtvaardigheid preekte en met een stel vrienden vorm gaf aan een gemeenschap die in armoede en radicale gemeenschap van goederen leefde. De boeken *Jezus, het verhaal van een levende* van de dominicaan Edward Schillebeeckx (1914-2009) en *Christ Sein* van Hans Küng (1928-2021), die beide in 1974 verschenen, waren pogingen om van hieruit de katholieke traditie toegankelijk te maken en te hervormen. Anders dan Küng zag Schillebeeckx echter ook steeds in dat het gedachtengoed van een man uit het begin van onze jaartelling niet het levende geloof van een door de tijden trekkend en een veelvoud van culturen absorberend Godsvolk kon vervangen.

Jezus maakt zichtbaar hoe God is en hoe wij daarom de wereld zouden moeten lezen om er goed in te kunnen leven. Jezus is daarom niet zomaar inspirerend. Zijn woorden en daden ontsluiten betekenis. Hem navolgen betekent in die ontsloten betekenis gaan staan. 'Jezus heeft ons geen herinnering nagelaten', zeg ik steevast als wij in een woord-en-communieviering het eerder geconsacreerde eucharistisch brood in het midden zetten. Jezus is niet al of niet inspirerend. 'Hij heeft ons zijn aanwezigheid nagelaten.' Hij is nog altijd in ons midden: dat is wat wij met Kerstmis in het bijzonder vieren. 'Hij deelde onze menselijkheid, opdat wij zouden delen in zijn goddelijkheid', zeggen de kerkvaders. God neemt ons en onze wereld aan en doet die opnieuw schitteren in zijn goddelijk licht. Dit maakt zichtbaar dat de aarde Gods gave is, en dat wij geroepen zijn voor elkaar Gods gave te zijn en elkaar als Gods gave aan te nemen. Dat is een beeld dat de wereld op een nieuwe manier ontsluit. Elke stad is het nieuwe, hemelse Jeruzalem in aanbouw. Elke gemeenschap is voor zover zij goed is, een voorafschaduwing van het koninkrijk van God en de schepping waarin wij leven is een voorafschaduwing van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde waar gerechtigheid woont (2 Petrus 3,13). Dat het nieuwe Jeruzalem, het rijk van

God en de nieuwe hemel en de nieuwe aarde voorgoed en onomkeerbaar begonnen zijn door te breken en steeds opnieuw beginnen door te breken, zelfs als daar weinig of niets van zichtbaar is, dat verkondigt Kerstmis. Het laat de vrede niet direct uitbreken, maar zet wel alles in haar perspectief.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

Er zijn plannen in de maak om het komend jaar in dominicaanse kring aandacht te besteden aan de vijftigste verjaardag van Schillebeeckx' *Jezus, het verhaal van een levende*. Houd daarvoor de dominicaanse media in de gaten.